

Маємо що маємо

Інна Булкіна

Такий заголовок якнайкраще пасуватиме саме до статті про сумну долю «російськомовних» журналів України. Якщо що, з дозволу сказати, ідентично дослівно перекласти російською мовою, вийде таке: что есть — то есть. Але зміст цих двох висловів — прямо протилежний. Поросійськи це означає: что имеем — тем гордимся. По-українськи так кажуть, скрушно розводячи руками: мовляв, інших письменників (журналів) для вас ми не маємо.

То що ж ми «маємо»?

1.

Від початку 1990-х у Києві з різною періодичністю виходило щось близько десятка російських журналів. Першим і головним, треба думати, був «Новый круг» (головний редактор Андрій Мокроусов). Історія його була недовгою і повчальною. То був час героїчних ілюзій, породжених недавніми ще гігантськими тиражами товстих журналів та «інтелектуальних бестселерів». «Новый круг» мав тираж (і то не заявлений — реальний!) п'ять тисяч. Навіщо? А Бог його знає.

Ідея «Нового круга» була цілком шляхетна (я й тепер так думаю). Він прагнув, що називається, «піднести планку», стати «московським журналом» у Києві (і навіть таки мав деякий московський розголос). Відкривався він звичайно «київським блоком», «круглим столом» із чудовою в своєму роді «шапкою»: «Київ: провінція vs метрополія». Патріоти висловлювалися в тому дусі, що, зрозуміло, — столиця, а скептики говорили образливі речі про окремо взяті провінційні ієрархії, де все ніби справжнє, але не насправді. І в Києві, здавалося нам тоді (і здається тепер), усе відбувається саме так.

Отже, «Новый круг» хотів бути «справжнім» — без провінційної поблажливості, зі справжніми авторами (московськими, здебільшого), зі справжнім тиражем, навіть із гонорами, що важливо. Відтоді в Києві більше не було російського журналу, що стабільно й гідно оплачує своїх авторів.

«Новый круг» проіснував три роки й випустив три числа.

Чому він помер?

Із причин, скажемо так, суб'єктивних (маю підстави це говорити, бо була причетна). Але й цілком об'єктивні причини були, і тепер вони є, бо журнали в Києві мруть, як мухи.

«Столичні» амбіції «НК» були амбіціями провінційними, за великим рахунком. Московські автори виглядали все-таки «весільними генералами»; слідом за неодмінним Мамардашвілі вервечкою тяглися Бубер і Біблер, Лотман і Гайдеггер, усі Гаспарови й усі Булгакови, коротко кажучи, всі культові імена, знати які доконечно мусив кожний добропорядний читач «міжнародного культурологічного журналу». З місцевими авторами було сутужно,

«собственных Платонов» київська земля щось не родила, от тільки власні Дельози ходили зграями, ніким не полохані. Кумедно, що згодом частина з них знайшла собі притулок у Київському університеті, інша — в київських-таки бульварних газетах.

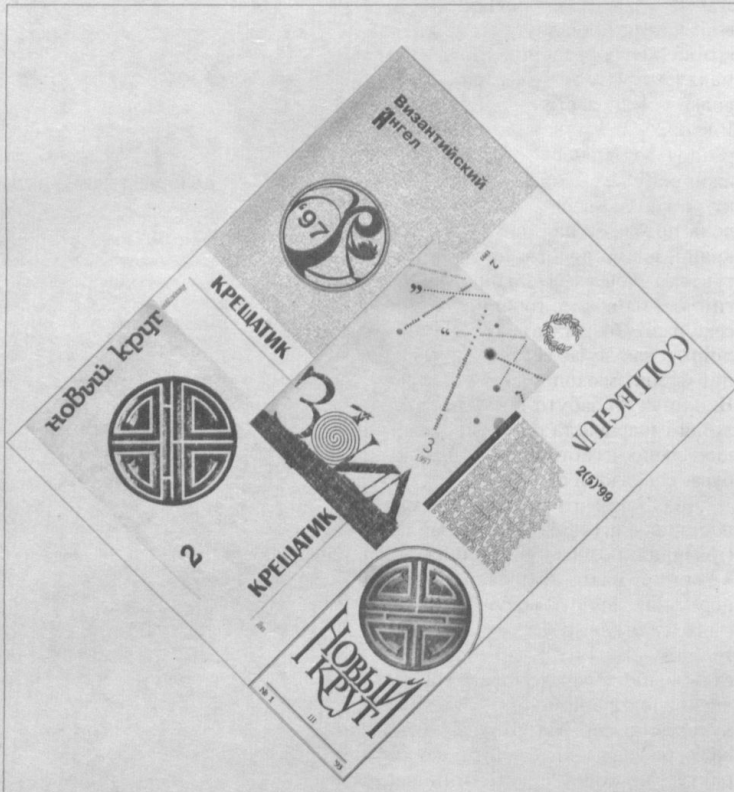
На той момент, коли «НК» спочив, він уже добряче набрид самій редакції. Хоча тепер, коли хтось із колишніх його авторів показує мені котресь число й каже: «А нівроку журнал ви робили...», — я зітхаю: «А нівроку...».

ситуація передбачає певну інфраструктуру; журнали — лише частина її. Російської культурної інфраструктури в Україні на сьогоднішній момент не існує. Ні українська держава, ні західні фонди в ній, схоже, не зацікавлені. Велика частина журналів, про які тут мова, видавалася (і видається) коштом приватних осіб — із неминучими наслідками.

Перший із них — нерегулярність. Другий — стрімкість підтвердження попереднього діагнозу.

3.

В час недовготривалої агонії «Нового круга» в Києві-Донецьку з'я-

2.

Наступною спробою — через чотири роки — був «Зоил» (починаю з журналів, до яких так чи так мала стосунок, не через нескромність — просто тут я напевно знаю, про що пишу). Він повторив долю «Нового круга» з точністю до навпаки. Взявши до уваги досвід «НК», «Зоил» свідомо звужував свій простір, декларує себе журналом суто літературним (без філософії та культурології), суто київським (не «міжнародним» і без «московської» амбіції), навіть свідомо вважав себе журналом провінційним, роблячи ставку на місцевих авторів з усіма їхніми провінційними комплексами: такі в нас автори, такі в нас журнали, й інших журналів у нас для вас немає, — проголошував «Зоил» у деклараціях, що відкривали кожне число.

«Зоил» випустив три числа (впродовж року, щоправда), в третьому пообіцяв померти й слова дотримував. Чому так?

Проблема, як я тепер розумію, в тому, що немає сенсу в літературному (а тим більше — в літературно-критичному) журналі там, де немає літературної ситуації як такої. Будь-яка літературна і — ширше — культурна

вживає інший товстий і красивий «міжнародний журнал» під назвою «Многоточие» (головний редактор Сергій Шаталов). Був він не журналом, з усього судячи, а альманахом, і служив органом місцевого «літературного андеграунду». (З цією роллю, до речі, відносно стабільно справляється американський «Черновик» Олександра Очеретянського.) Місцевий «літературний андеграунд» виявився істотною похилою віку: принаймні на 1994 рік автори «Многоточия» були сімдесятиниками — якщо не за віком, то за літературними смаками та звичками. Цей «андеграунд», схоже, спізнівся на поїзд, яким поїхали всі, й читацький час у його краях зупинився зовсім за Маркесом: як прочитали про колумбійських ігуан і передмову про «роман-міф» та заповітний «магічний реалізм» — так відтоді полковникові ніхто й не пише.

Найкращим (і найоригінальнішим) автором «Многоточия» я твердо вважаю Наталю Хаткіну з Донецька з відверто літературними віршами. Це густого замісу південноросійський романтизм:

Три імени было у этих лет.

Три имени было у этих людей.

Три имени было. Их больше нет:

Эрнст. Теодор. Амадей.

Мы ограбили черный

немецкий том.

Вот тряпье — по нас.

Носи, не стыдясь.

И сейчас не выжгу дурного в том.

Все — мое, на что положила глаз.

Справді — немає нічого поганого у відвертій літературності, так і має бути.

«Многоточие» випустило два числа, чутки про третє за два роки тому блукали Києвом із настирливістю знаного привида, однак ніхто його так і не побачив, і з інших чуток його («Многоточие» чи привид «Многоточия») повезли в державу Ізраїль.

4.

Якщо дотримуватися хронологічної логіки народжень і смертей, то після смерті «Многоточия» наступним народився «Крещатик». Правда, ніхто новонародженого за журнал не вважав і довгого життя не пророкував. Перший «Крещатик» найбільше скидався на чергову «російськомовну» антологію українських поетів (як-от перед тим видана київська «Какие мы?» Алли Потапової або вже пізніша харківська «Антология» Михайла Красикова). Щонайбільше він міг називатися альманахом. Загалом він і тепер альманах, хоч деяка послідовність у ньому з'явилася, і крім віршів там вряда-годи можна знайти інші жанри. Але суть не в тому. «Крещатик» німецького киянина Бориса Марковського до щему нагадує нинішні російські журнали німецької діаспори. І ізраїльської також. І знову спливає в пам'яті американський «Черновик» — чемпіон у цьому жанрі.

На запитання, чим відрізняються журнали російської провінції від журналів російської діаспори, колись намагався відповісти останній «Зоил», проголосивши щось таке: ми не бажаємо ставати журналом діаспори, альманахом для своїх «із рідкісними весільними генералами й негординими передруками», — і побажавши, щоб це стало чимось на кшталт епітафії.

Тепер, схоже, діаспорний «Крещатик» Бориса Марковського стане єдиним «російським журналом України». Це, либонь, відбиває «правду життя». І не скажу, що радує.

5.

Чотири номери (йдемо по висхідній) спромігся випустити «Византийский ангел» із Києва (головний редактор Ігор Кручик). «Ангел» підкупає скромністю й непретензійністю. Його головний редактор — він же видавець — робить журнал фактично власними силами: сам набирає, сам верстає, сам собі редактор, сам собі коректор (коректор кепський, скажемо відверто. Він також, до речі, представляє щось таке під назвою Undergrund — саме в такій орфографії і з номера в номер). Узагалі «Ангел» відверто «доморобний», якоюсь мірою він переймає традиції самвидаву, але «краденого повітря»

тут нема. Просто мало грошей. «Ангел» нерівний (особливо в перекладах), але за скромність і чесність «Зоил» свого часу був готовий віддати йому приз глядацьких симпатій. Але врешті віддав лише якусь частину свого портфеля.

Те, що сталося з останнім (четвертим) числом «Ангела», можна вважати «парадоксом самоідентифікації» або, якщо скористатися влучним висловом Куріцина, — «дискурс прогнун автора». «Ангела» «прогнун» професійний «дискурс» Ігоря Кручіка, котрий від якогось часу успішно підробляє в усіх без винятку (або з винятками — він сперечатиметься) київських таблоїдах. Зрештою, це тільки наївні люди думають, що ми пишемо тексти. Це питання — хто кого пише? Отож, коли автор шпальти в київській газеті «ВВ» під характерною ювілейною назвою на зразок «Пушкін — порнограф» потім у власному журналі вміщує добірку перекладів із Езри Павлида, називається це не інакше як «Коїтус та інші вірші».

Я не дорікаю Кручікові — треба ж якось жити (і журнал на щось видавати), от тільки наклад цього «Коїтуса» — 200 примірників. А сенс?

До речі, про жанри існування: за прикладом «Крещатика» «Ангел» нині переміщується в мережу. Тобто вибирає віртуальне існування. Що також, треба думати, відображає «правду життя».

6.

Є ще такий зовсім окремий київський журнал із візантійською (також) назвою «Самватас» (головний редактор Андрій Беліченко). «Самватас» має дуже багато номерів, скільки — не знає ніхто. Час від часу «Самватас» виходить як стінгазета за ледве не рукописно. Останнім часом «Самватас» став виходити, як він сам це називає, «на фу-фу» — тобто на кошти авторів. Хто заплатить, той і автор. А крім авторів, тут незмінно присутній сам редактор, що переповнює журнал своїми «Предисловиями», «Пред-чувствиями» і «Пред-уведомлениями». У «Перед-чутті» до першого друкарського (і сьомого в загальній нумерації) числа журналу Андрій Беліченко повідомив, що «Самватас» здатний перетворитися на іншу, новітню конструкцію: «САМ-В-АТАС», іншими словами ... подавати явище неоавангарду». «Неоавангарду» в «Самватасе» справді вистачає: в останньому числі, наприклад, він відзначав ювілей Малевича з його «Чорним квадратом». Відзначав різними віршами, як-от:

*Зелене яблоко
Чудно разгрызть
Вспоминая морозы...
(Олексій Зарахович)*

або:

*Прорехи не только в карманах,
Рубаха души словно сито.
А кухня вся в тараканах,
И жизни разбилось корыто.
(Сніжана Малишева)*

або ось іще — також на честь Малевича, але присвячується Ван Гогові:

*Подсолнухи — евнухи сумасшествия...
і т.д.*

Справжні вірші про «Чорний квадрат» написала (вже в іншій рубриці, щоправда) Тетяна Аїнова:

*Об этом нарисован
Малевичем квадрат.
И коготь преисподней,
подмешанная в краски,
невольно очерняет
содержимое оград.*

Такі от вірші. Крім Малевича, в цьому останньому «Самватасе» ще дуже багато епітафій: «Самватас» прощається з Геною Дунаєвим і принцесою Діаною, з Джанні Версаче й Булатом Окуджавою, з Марчелло Мастроянні й іншими людьми, отож «Самватас» відтепер став (залюбки цитую рецензію Олександри Денисової, написану свого часу для «Зоила»): «журналом епітафій, танатографії та підкреслено інтимного зв'язку з мертвими, Вічністю й Космосом. Узагалі, журнал можна назвати якщо не романною формою, то письмом із розмитими межами, чий автор — А.Б. Редактор є Батьком, Сином і Св. Духом видання, тобто породжує, спокутає гріхи й сходить. У повісті «Окаянна душа» з перманентними звертаннями (на ти) до різних співрозмовників, абзаци не знімають тяжкості «спонтанної» прози. Подеколи зустрічаються зворушливі визнання: «Лапонька, сьогодні я Платон».

Одного разу інший рецензент назвав «Самватас» «органом міських божевільних». «Самватас» — смішний, звисно, журнал, але... — «когда бы не было так грустно». Тобто «Самватас» можна сприймати як пародію, якби були інші зразки. А так що ж: «інших журналів у нас для вас немає» — тільки «Самватас» залишився?

7.

Ось і «Collegium» помер. Утім, він і не був ніколи надто живим. І помирає не вперше. «Collegium» був таким собі «псевдопрофесорським» журналом із «виратною» економікою. Механізм простий: створюється якийсь фонд, і в певний момент туди надходить певна сума. Сума треба «відмити» — тобто на якусь частину її видати журнал. Який журнал? про що журнал? навіщо журнал? — справа десята.

Проте «Collegium» був не без деякої амбіції. Статті там звичайно називалися так: «Всесвітня історія та мова культури» (Вадим Скуратівський), «Цивілізація та культура» (Андрій Білецький), «Стрій культури: хронологія й символи» (Сергій Кримський).

Але нудний був «Collegium», і нудно про нього писати.

8.

Так у чому ж сюжет київських журналів? (Переважно київських, бо регіонального сюжету російськомовна літературна періодика практично

не має. Немає грошей — немає сюжету.)

Дозволю собі навести (мовою оригіналу) одне запитання, і, зайвий раз подякувавши за нього автора, спробую на нього відповісти.

There is a huge Russian-speaking segment of population in Ukraine, even not a minority, it has had general cultural agenda over 200 hundred years with the rest of Russian-language commonwealth. What has changed? Politics, whatever they are, can't affect such a long-term phenomena in such a short time span. Financial conditions?

If Salman Rushdie or Ojatambi, populated with Hindu and Nigerian personages and plots can flourish in English literature, why Ivans & Daryias can't make modern Ukrainian literature?¹

Справді — що змінилося для цього «величезного російськомовного сегменту»? А нічого, насправді. Тут немає сьогодні журнальної (і ширше — літературної) російськомовної ситуації, — а чи була вона хоч колись?

А не було. Були російські письменники «з України» — від Гоголя до Булакова. Були навіть деякі школи зі своїм «виразом обличчя» — «південноросійська» (Бабель, Катаєв, Олеша тощо), або «харківська» (Кульчицький, Слущкий, Чичибабін), але все це було російською літературою взагалі. Коли якийсь Едуард Савенко з Харкова відправляється в Москву, або в Нью-Йорк, або в Париж, що-небудь стається з російською літературою в Харкові? Нічого! Чим московський письменник із Києва відрізняється від московського письменника з Саратова? За великим рахунком — нічим. Україна була такою самою російською літературною провінцією, як Урал або Заволжя. Чи стане вона діаспорою? Чи чимось на кшталт Латинської Америки, яка дасть окрему літературу російською мовою (тоді кращим прикладом буде якраз який-небудь Маркес, а не Салман Рушді)?

Поки що не схоже. Але —

But this problem obviously much broader than misfortunes of Russian-speaking media and overrides it.²

¹ На Україні існує величезний сегмент російськомовного населення, який важко навіть назвати меншиною, — сегмент, що жив понад двісті років у тому самому культурному просторі, що й уся російськомовна спільнота. Що ж змінилося? Політика, хоч би якою вона була, не може суттєво вплинути на такий довготривалий феномен за такий короткий проміжок часу. Може, річ в економічних обставинах? Якщо Салман Рушді чи Оджатамбі, населяючи свої твори індуськими та нігерійськими персонажами, процвітають собі в англійській літературі, чому російські Івани та Дар'ї не в змозі творити новочасної української літератури? — Ред.

² Але ця проблема не зводиться до проблем російськомовного середовища, вона значно складніша. — Ред.

Книжки,

що надійшли до редакції

Іван Багрянний
З камери смертників
Гуляй-поле. Моритурі

Едгар По
Крук. Ельдорадо
Дзвони. Золотий жук
Провалля і маятник

Львів: Сполом, 2000

Львівське видавництво «Сполом» зробило зухвалу спробу повернутися до давньої галицької традиції друкування книжок «для народу» — кишенькового формату, на 120-160 сторінок дешевого газетного паперу. Перші два томики

подають найпопулярніші вірші й оповідання Едгара По та твори одного з найпомітніших українських письменників-емігрантів Івана Багрянного — цикл віршів «З камери смертників» (1939), поему «Гуляй-поле» (1944) та п'єсу «Моритурі» (1947).

Юрій Кочубей
Україна і Схід
Культурні
взаємозв'язки України
з народами Близького
і Середнього Сходу,
1917—1992
Підручник
бібліографічний
показник

Київ: Інститут української археографії та джерелознавства ім. Грушевського НАНУ, 1998

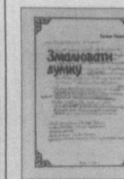
Книжка відомого українського перекладача, літературознавця та дипломата Юрія Кочубея є першою і по-своєму унікальною спробою комплексного бібліографічного показника, в якому описано понад три тисячі матеріалів, що стосуються культурних зв'язків України з народами Близького та Середнього Сходу. Книжка розбита на тематичні розділи й доповнена ґрунтовним іменним індексом, який суттєво полегшує бібліографічні пошуки.

Бгавадгіта
(Божественна пісня)
Париж—Львів—Цвікау:
Зерна, 1999

Порівняно невелика, але концептуально чи не найважливіша частина індійського епосу «Махабхарата», створеного близько

двох з половиною тисяч років тому, справді вважається однією з найважливіших літературних і філософських пам'яток стародавнього світу. Її переклав із санскриту й понад десять років тому опублікував у журналі «Всесвіт» Микола Ільницький; окремою книгою (з кваліфікованою передмовою Галини Дідківської) по-українськи пам'ятка виходить уперше.

Тетяна Рязанцева
Змалювати
думку...
Концептизм як напрям
метафізичної поезії
в літературі Європи
добі Бароко
Київ: Інститут літератури
ім. Тараса Шевченка
НАНУ, 1999

Книжку присвячено одному з найцікавіших напрямів метафізичної поезії кінця XVI—XVII ст. На обширному українському та чужоземному (переважно іспаномовному, почасти англійському та італійському) матеріалі авторка досліджує особливості тематики, поетики та стилістики концептистських творів, аналізує типові риси деяких національних варіантів цього напрямку, порівнюючи зокрема творчість Франсіско де Кеведа та Лазаря Барановича.